De Waterral *Rallus aquaticus* als broedvogel in Nederland

G.H.J. de Kroon

Inleiding

Over de voorlopige vorderingen van de relatieve telresultaten met betrekking tot het voorkomen van de Waterral *(Rallus aquaticus)* in Nederland, werd door Vergeer (2000) mededeling gedaan, in verband met het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) en de Nieuwe Nederlandse Broedvogelatlas.

In figuur 3 (de kaart van Nederland) van deze mededeling, komen stippen voor in verschillende grootte. Elke stip vertegenwoordigt een geschat aantal territoria op 25 km² of één blok. Dat aantal ligt ergens tussen het opgegeven minimum en maximum. Tevens komen er cirkeltjes in voor, waarvan de schatting nog ontbreekt, hetgeen wel inhoudt dat er minstens één territorium in zo'n blok voorkomt.

Het geschatte aantal territoria van de 198 (199?) blokken (524 –1372) en van de 143 cirkeltjes komt voorlopig op 667 – 1515 territoria. Dit lijkt Vergeer vooralsnog aan de voorzichtige kant en hij stelt vervolgens, dat de atlasblokken die rijk zijn aan uiterwaarden, moerassen en dergelijke, nog flink wat Waterrallen moeten herbergen'.

Is dit niet een wat vooringenomen opmerking? Vooral, vanwege de nesthabitatkeuze van de Waterral en de 'verdroging' van het 'natte' milieu in ons land?

Argumenten voor achteruitgang

Ondanks de periodiek hevige regenval de laatste jaren, is alom bekend, dat de bodem van Nederland de laatste decennia verdroogd is door ontwatering en polderpeilverlaging. Bovendien door daling van de grondwaterstand. Hierdoor is de vegetatiemat van in **ondiep** water groeiende planten (helofyten), bóven het wateroppervlak komen te liggen. De planten van dieper water kwamen weliswaar in ondiep water te liggen, maar de samenstelling daarvan was van een andere orde. Nieuwe verlandingen komen tegenwoordig te langzaam op gang. Veel rietvegetaties zijn de laatste decennia in **kwaliteit** achteruitgegaan (De Kroon 1996). Ondanks dat, wordt veel Riet in het winterhalfjaar gemaaid, zodat die percelen de eerste helft van het broedseizoen niet geschikt zijn om in te nestelen. Hoogstens in juni voor een vervolglegsel als er in de nabijheid al een nesthabitat is. Tevens is het water op ondiepe plaatsen hypereutroof geworden, waardoor het aantal soorten waterorganismen, die tevens als voedsel kunnen dienen, sterk is afgenomen. Het voorkomen van veel bodempredatoren, zoals Vos (*Vulpes vulpes*) en Bruine Rat (*Rattus norvegicus*) - de laatste soort vooral in gebieden met maïsteelt - is nadelig voor het broedsucces.

Door al deze negatieve invloeden zijn broedhabitats voor rallen geleidelijk schaars geworden. Dit blijkt ook uit de constatering van Vergeer (2000): in Midden-Overijssel en Zuid-Limburg lijkt de soort te zijn verdwenen.

Gesteld kan worden dat 'in uiterwaarden, in moerassen en dergelijke' niet per definitie Waterralbroedhabitats voorkomen. Dit hangt in hoge mate af van een ondiepe laag water op de bodem en op de vegetatiemat èn van het soort vegetatie evenals van het aanbod van potentiële broedvogels.

Nesthabitatcondities Waterral

De Waterral is als broedvogel kritisch. Bij de keuze van de nestplaats kiest hij voornamelijk **dichte, vrij hoge plantengroei, die in ondiep water staat** (De Kroon 1999a, 2000). Ten eerste in verband met het voedsel, dat in en op ondiep water voorkomt; ten tweede vanwege de nestplaats die veelal boven en rondom ondiep water tussen planten is gesitueerd en ten derde omdat een laag oppervlaktewater de predatiedruk van bodempredatoren op het legsel vermindert.

Interpretatie van criteria

Met de voor mij niet aannemelijke 119 paren Waterrallen in 1981 in het Korenburgerveen bij Winterswijk (Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek 1983; Sovon 1987) in het achterhoofd èn de voorlopig hoogste aantalschattingen in Vergeer (2000), is er aanleiding om de beschreven interpretatiecriteria voor de Waterral in Van Dijk (1993, 1996) kritisch onder de loep te nemen.

De Waterral is gerangschikt onder 27 niet-zangvogelsoorten. Dat betekent, dat alle waarnemingen gelden. Dit is té gemakkelijk!

Voor het aannemen van een territorium of een broedpaar buiten de datumgrenzen zijn minimaal twee waarnemingen nodig. Tussen de datumgrenzen (15 april – 10 juli) is maar één **geldige** waarneming nodig. Dat betekent, dat bij het horen van slechts één Waterralgeluid, welk geluidstype doet er blijkbaar niet toe, één territorium of een broedpaar genoteerd kan worden. Dit is een te oppervlakkige benadering.

De waarnemingen die als **geldig** worden aangemerkt, zijn onder meer:

- zang of balts;
- een nestindicerende waarneming (alarmeren, afleidingsgedrag);
- een nestvondst;
- paren of solitaire individuen.

Deze criteria zijn voor de Waterral te algemeen. Zo wordt er niets specifieks meegedeeld over het soort geluid met betrekking tot zang en balts en waaruit alarmeren en afleidingsgedrag bestaat. Bij een nestvondst dient men zekerheid te hebben over de bijbehorende vogelsoort. Paren zijn heel moeilijk waar te nemen.

De fusieafstand van 200 meter lijkt correct. Toch kan de broedende partner een heel eind van het nest voorkomen (> 200 m) en onder bepaalde omstandigheden zich vocaal uiten. Tevens kunnen de nesten van twee koppels minder dan 50

meter van elkaar liggen. Bijvoorbeeld door een verschil in aanvang van de broedperiode.
De bepalende criteria voor een **geldige** waarneming zijn dus te oppervlakkig beschreven. Zo is een 'gillende' Waterral nog geen broedvogel! Eén broedgeval betekent de aanwezigheid van twee vogels. Beide maken geluiden.
Wat voor waarde heeft de omschrijving: waarschijnlijk broedend?
Feitelijk wordt slechts een opsomming gegeven van waarnemingscriteria. Soms verduidelijkt met een praktisch voorbeeld van een gedragsonderdeel van een willekeurige vogelsoort. Wat precies van de Waterral waargenomen dient te worden om te kunnen beoordelen of het een broedvogel is, wordt niet vermeld.
Om kwantitatief te kunnen meten of een vogelsoort de status *broedvogel* heeft, dienen voor moeilijk waarneembare soorten zoals de Waterral uitvoeriger waarnemingscriteria opgesteld te worden. Bijvoorbeeld door een aantal essentiële details met betrekking tot gedragingen en/of geluiden kort (tabellarisch) te beschrijven.
Vandaar dat het beter zou zijn andere geluidstypen dan de soortroep (biggengeluid) en de slag te gebruiken om een territorium of een broedpaar vast te stellen. Deze zijn:
1) de angstroep;
2) de alarm- of waarschuwingsroep;
3) het trommelen, en
4) het gepiep (het bedelen) van de kuikens (zie De Kroon 1982 en 2001).

Ten slotte zou de periode van inventariseren veertien dagen eerder dienen te beginnen, dus op 1 april. Ondanks dat rallen doortrekken tot in mei, zijn er die in het begin van april al nestelen (De Kroon 1999b). Dan zouden de datumgrenzen 1 april en 10 juli worden.

Conclusie

De interpretatiecriteria zijn feitelijk veel te algemeen. Mogelijk is het een praktisch probleem, omdat gedetailleerde criteria wellicht veldmedewerkers zouden kunnen afschrikken. Dit zou geen goed argument zijn. In feite wordt nú van de persoon die inventariseert, óók verwacht, dat hij alle gedragingen (akoestisch en visueel) van de voorkomende vogelsoorten goed kent. Van moeilijk waarneembare soorten is een beschrijving van gedragingen en geluiden die verband houden met de status *broedvogel*, aan te bevelen. Met de huidige interpretatiemethode kunnen per veldwerker ook verschillen optreden bij het interpreteren van zijn verzamelde gegevens. In hoeverre zijn die dan goed bruikbaar en/of vergelijkbaar voor een totaalindruk van het voorkomen van broedvogels in Nederland? Met het overschatten van een broedvogelpopulatie zijn natuurbeschermers en -beheerders niet gediend. Planologen, stedenbouwkundigen en projectontwikkelaars, evenals politici kunnen geflatteerde getallen soms handig gebruiken in het nadeel van één of meer vogelsoorten.

■ G.H.J. de Kroon, Havendijk 56, 4201 XB Gorinchem. E-mail: <ghjdekroon.rallus@wolmail.nl>.

LITERATUUR:

Bloemendaal, F.H.J.L. & J.G.M. Roelofs (1988): Waterplanten en waterkwaliteit.
De Kroon, G.H.J. (1976): De aanwezigheid van Waterrallen als broedvogel. Het Vogeljaar 24 (4):187-192.1996.
De Kroon, G.H.J. (1982): De Waterral. Kosmos monografie: 23-28, Amsterdam.
De Kroon, G.H.J. (1983): Over het voorkomen van de Waterral op het Waddeneiland Vlieland. Het Vogeljaar 31 (6): 265.
De Kroon, G.H.J. (1984): Habitatkeuze van de Waterral op het Waddeneiland Vlieland. Het Vogeljaar 32 (1): 10-19.
De Kroon, G.H.J. (1996): Oriënterende studie naar mogelijk ruimtelijke veranderingen in rietvegetaties als broedhabitat (deel 1). Het Vogeljaar 44 (2): 49-58.
De Kroon, G.H.J. (1999a): Hoe diep is het oppervlaktewater in de broedhabitat van de Waterral? Het Vogeljaar 47 (4): 168-172.
De Kroon, G.H.J. (1999b): Hoe verhoudt zich de jaarlijkse reproductie van kuikens van de Waterral tot het voedselaanbod in het water? Het Vogeljaar 47 (5): 198-203.
De Kroon, G.H.J. (2000): Over nesthabitat en nest van Waterral in actief laagveen. Het Vogeljaar 48 (4): 145-151.
De Kroon, G.H.J. (2001): De Waterral als broedvogel in Nederland. Over verschillende geluidstypen. Sovon-Nieuws 14, nr. 2: 18-19.
Hustings, M.F.H et al (1985): Vogelinventarisatie. Pudoc, Wageningen.
Sovon. (1987): Atlas van de Nederlandse vogels: 192-193, Arnhem.
Teixeira, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse broedvogels: 118-119.
Van Dijk, A.J. (1993): Handleiding Sovon broedvogelonderzoek. Sovon, Beek-Ubbergen.
Van Dijk, A.J. (1996): Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). Sovon, Beek-Ubbergen.
Vergeer, J.W. & P. Eekelder. (1999): Het nieuwe Nederlandse atlasproject voor broedvogels: Stand van zaken en eerste resultaten. Het Vogeljaar 47 (2): 72-76.
Vergeer, J.W. (2000): Atlasproject: Geen stilte na de storm. Sovon Nieuws 13/3: 6.
Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek. (1983): Broedvogelinventarisatie Korenburgerveen 1981: 24, 27-29, 41-43.
Witte, J.Ph.M. & R. v.d. Meijden. (1990): Natte en vochtige ecosystemen. Wet. Med. KNNV nr. 200.